

В.С. МАРИНЕЦЬ

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ІНВАЛІДІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

Розглянуто еволюцію міжнародно-правової бази щодо забезпечення прав інвалідів, результатом якої стало прийняття Конвенції ООН про права інвалідів; визначено основні принципи Конвенції та проаналізовано наслідки її застосування для осіб з порушенням слуху в Україні.

Ключові слова: ООН, конвенція, соціальний захист, інвалід, особи з порушенням слуху.

Рассмотрено эволюцию международно-правовой базы обеспечения прав инвалидов, результатом которой стало принятие Конвенции ООН о правах инвалидов; определены основные принципы Конвенции и проанализированы последствия ее применения для лиц с нарушением слуха в Украине.

Ключевые слова: ООН, конвенция, социальная защита, инвалид, лица с нарушением слуха.

The evolution of international legislation on the rights of person with disabilities, which resulted in the UN Convention on the rights of persons with disabilities, is considered. The main principles of Convention are defined and the results of its application for persons with hearing loss are analysed.

Key words: UN, convention, social protection, person with disabilities, persons with hearing loss.

Люди з обмеженими фізичними можливостями, в тому числі й особи з порушенням слуху, насамперед розглядаються як «об'єкти» добродійності або медичного лікування, та меншою мірою як «носії» прав, оскільки історично вони губились у правозахисній системі та не брались до уваги в правозахисній діяльності. Рішення про створення загального інструменту захисту прав людини, що конкретно стосується осіб з обмеженими фізичними можливостями, було викликано тим фактом, що не зважаючи на теоретичне володіння всіма правами людини, особи з інвалідністю досі залишаються позбавленими основних прав і свобод, якими користується більшість людей.

Права осіб з інвалідністю протягом тривалого часу є предметом пильної уваги як з боку Організації Об'єднаних Націй, так і інших міжнародних організацій. Ще в 1975 р. ООН проголосила Декларацію про права інвалідів як основу та керівництво для захисту прав інвалідів у національному та міжнародному плані¹.

У своїй резолюції (37/52) від 3 грудня 1982 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Всесвітню програму дії щодо інвалідів і проголосила Десятиліття інвалідів Організації Об'єднаних Націй (1983-1992 роки) як довгостроковий план дій.

У межах реалізації Всесвітньої програми дій міжнародне співтовариство багато уваги приділило успішному рішення проблем зайнятості інвалідів. Міжнародний рік інвалідів і Всесвітня програма дій дали потужний поштовх прогресу в цій області. В ході їх реалізації підкреслювалося право осіб з інвалідністю на рівних з іншими громадянами можливості та поліпшення умов життя в результаті економічного та соціального розвитку. Крім того, вперше інвалідність була визначена як функція стосунків між інвалідами та їхнім оточенням.

Метою Всесвітньої програми дій щодо осіб з інвалідністю стало сприяння в реалізації рівності та повноцінної участі їх у соціальному житті, також підкреслювалася необхідність участі осіб з інвалідністю в ухваленні рішень на всіх рівнях, а також відзначалася важливість організацій, що складаються з інвалідів або осіб, що представляють їхні інтереси, які

повинні брати активну участь у розробці політики та програм, що стосуються проблем інвалідності та інвалідів.

Тривала робота значної кількості авторитетних спеціалістів та експертів увінчалася, зрештою, розробкою документа, отримала назву «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів», де був закумульований досвід, набутий в ході проведення Десятиліття інвалідів Організації Об'єднаних Націй (1983-1992 рр.).

«Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів», прийняті на 48-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН 20 грудня 1993 р., ввібрали в себе дух та ідеологію всіх ключових актів ООН в гуманітарній сфері та стали основним міжнародним документом, який фіксує головні принципи взаємодії суспільства та осіб з інвалідністю.

Політичною та моральною основою цих Правил є такі міжнародні документи: Біль про права людини, що включає Загальну декларацію прав людини; Пакт про економічні, соціальні та культурні права; Пакт про громадянські та політичні права; Конвенція про права дитини; Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації відносно жінок; Всесвітня програма дій відносно інвалідів².

Правила надають конкретні рекомендації державам щодо вживання необхідних заходів для усунення перешкод, які не дають змоги особам з інвалідністю здійснювати свої права та свободи і ускладнюють їхню повноцінну участь у громадському житті. Крім цього, державам рекомендовано прийняти заходи до поглиблення розуміння суспільством проблем інвалідів, їхніх прав, потреб і можливостей вносити вклад до життя та розвитку суспільства.

Правила констатують об'єктивну необхідність партнерства державної влади та громадських організацій в рішенні проблем інвалідів і вказують на паритетну відповідальність кожної зі сторін у цій діяльності.

До основних напрямів спільної діяльності держави та об'єднань інвалідів Правила відносять визначення потреб і першочергових проблем інвалідів, планування, здійснення і оцінку послуг і заходів, які необхідно прийняти у сфері життєдіяльності інвалідів.

У конкретнішому плані Правила передбачають залучення громадських організацій інвалідів до розробки й оцінки відповідного національного законодавства, використання їхнього досвіду при розробці та експертизі державних реабілітаційних програм, стандартів і норм доступності для них життєвого середовища.

Стандартні правила ООН мають рекомендаційний характер для держав-учасників, у число яких входить і Україна. Проте вони послідовно стають нормами міжнародного права, перетворюючись на органічну складову частину національного законодавства цих держав.

Положення Стандартних правил ООН знайшли своє відображення в українському законодавстві, зокрема у Законі України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» та інших нормативно-правових актах, які розроблені на його основі.

Для покращення становища осіб з обмеженими фізичними можливостями у грудні 2006 р. Спеціальний комітет ООН розробив і затвердив Конвенцію про права інвалідів (далі — Конвенція) — основний міжнародний документ, який кидє виклик старим соціальним установам та означає собою кардинальні зміни в існуючих підходах до інвалідності. У ній вже не заговорюється увага на вбачемій «неправильності» людини, коли в порушенні здоров'я прочитується неповноцінність або вада. Навпаки, проблема інвалідності в Конвенції розглядається як «патологія суспільства», оскільки суспільство нездатне охопити всіх без винятку та увібрати в себе індивідуальні відмінності. Змінитися потрібно суспільствам, а не окремії людини, тому Конвенція для таких змін стала «дорожньою» мапою та є відправною точкою тих правових процесів і дій, які сьогодні лежать в основі рішень проблем доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до своїх фундаментальних політичних, соціальних, економічних і культурних прав.

Вступ у силу Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї у травні 2008 р. свідчить про початок нового періоду «в заохоченні, захисті та забезпеченні повного та рівного здійснення усіма інвалідами всіх прав людини та основних свобод, а також в заохоченні притаманного їм достоїнства», оскільки вона є першим міжнародно-правовим документом, який має обов'язкову юридичну силу для країн-учасниць. Держави, які підписали цю Конвенцію, беруть на себе зобов'язання забезпечувати та просувати у межах своєї юрисдикції здійснення усіх прав людини й основоположних свобод для людей з обмеженими можливостями без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності. З цією метою, згідно з Конвенцією, держави беруть на себе такі зобов'язання: вживати всіх належних законодавчих, адміністративних і інших заходів для здійснення прав, викладених у цій Конвенції; застосовувати всі належні засоби, у тому числі законодавчі, для зміни або скасування існуючих законів, постанов, звичаїв та устоїв, які відносно інвалідів є дискримінаційними; враховувати у всіх стратегіях і програмах захист і заохочення прав людини інвалідів; утримувати від будь-яких дій або установ, що не узгоджуються з цією Конвенцією, і забезпечувати, щоб державні органи й методичні діяли відповідно до неї; вживати всіх належних заходів для усунення дискримінації за ознакою інвалідності з боку будь-якої особи, організації або приватного підприємства тощо³.

Вказані положення повинні стимулювати правотворчу ініціативу прийняття нормативних актів по забезпеченню прав інвалідів і підштовхнути органи державної влади до вживання ефективних заходів по їх реалізації.

Підбиваючи підсумки вищевикладеному, стає зрозуміло, що головну відповідальність за дотримання і забезпечення прав людей з обмеженими фізичними можливостями несуть безпосередньо самі країни. В цьому полягає ключова відмінність Конвенції від Стандартних правил — її обов'язковий характер. Для гарантування якомога вищої ефективності виконань положень Конвенції про права інвалідів держави-члени зобов'язані при плануванні політики та законодавчих мір застосовувати концепцію «універсальний дизайн». Вищезгадана концепція розроблена для впровадження такого планування оточуючого середовища, в якому кожен може отримати доступ, зрозуміти та використати середовище у повному обсязі, незалежно та якомога природним шляхом, без спеціальних модифікацій або проектування. Іншими словами, задум полягає в полегшенні життя людей з обмеженими фізичними можливостями, в тому числі осіб з порушенням слуху, за допомогою того, що при невеликих витратах або без додаткових витрат забудоване середовище, продукція та комунікації становляться доступними, зрозумілими та придатними для використання.

Розробка Конвенції — це корінний зсув, який відбувся у підході до інвалідності та до осіб з обмеженими фізичними можливостями. Історично інвалідність розглядалась як особиста якість, втілена в людині. У якості індивідуального недоліку «становище інвалідності» вважалося природною причиною нездатності деяких людей відвідувати звичайну школу, отримати роботу або брати участь у суспільному житті. Коли інвалідність розглядається в цьому ракурсі, реакція суспільства обмежується лише одним із двох варіантів: людей можна «вилікувати» за допомогою ліків або реабілітаційних заходів (медичний підхід); чи їх можна охопити турботою у межах благодійних або піклувальних програм (благодійний підхід).

Згідно з цією старою моделлю доля осіб з обмеженими фізичними можливостями узалягнюється від спеціалістів, які контролюють прийняття основних рішень про те, куди вони підуть до школи, яку підтримку вони будуть отримувати та де вони будуть жити.

Конвенція про права інвалідів не є першим міжнародним документом з прав людини стосовно питань людей з інвалідністю. Проте, на відміну від попередніх документів, вона передбачає для осіб з обмеженими фізичними можливостями безпрецедентний рівень захисту, оскільки детально визначає всі права, якими повинні користуватися люди з інвалідністю, в тому числі особи з порушенням слуху, а також зобов'язання держав та інших

здіяних суб'єктів щодо забезпечення дотримання цих прав. Оскільки мета цієї Конвенції про права інвалідів згідно зі ст. 1 полягає у заохоченні, захисті й забезпеченні повного й рівного здійснення всіма інвалідами всіх прав людини й основоположних свобод, а також у заохоченні поваги їхньої гідності.

Концепція людської гідності стала істотною цінністю нашого сучасного суспільства, та, по суті, власне його основою. У термінології прав людини достоїнство означає можливість роби власний вибір, і здійснюючи його, бути визнаним вільним суб'єктом⁴. Гідність є фундаментальним принципом, який може покращити вибір політики та рішень, які спрямовані на підвищення умов життя для всіх представників людської раси, особливо коли цілісність деяких її представників знаходиться під загрозою.

Дійсно, з середини двадцятого століття людська гідність звертала на себе особливу увагу та отримала статус суб'єктивного права, перевершивши за важливістю інші фундаментальні права. Як символ, воно гарантує цілісність та існування людської особистості. Нині, як свідчать міжнародні декларації, конвенції, хартії та інші документи, закон заснований на цілісності (онтологічна цінність) людської сутності та недоторканності (етична цінність) людської цінності⁵.

Це означає, що концепція людської гідності лежить в основі всебічного характеру прав людини. Людські сутності, як творці (деміурги), відповідальні за події, які відбуваються на сцені, де протікає їхнє життя. Саме тому фундаментальні права є питанням відповідальності людських сутностей відносно інших людських сутностей, і тому права належать до сфери приватного життя. Вони придатні до кожного та спрямовані на захист усіх — а не просто більшості — людей. Таким чином, у термінології прав людини та фундаментальних свобод соціальні права превалюють над усіма особистими (поняття «особистість» вбирає концепції індивідуума, людської сутності та громадянина)⁶.

За останні декілька десятиліть відбулося значне зрушення у розумінні змісту інвалідності. Увага вже більше не загострюється на тому, що з людиною щось не так. Замість цього інвалідність визнається як наслідок взаємодії індивіда з оточенням, а не враховує особливості індивіда у житті суспільства. Такий підхід називають соціальною моделлю інвалідності або соціальний підхід до інвалідності. З такої точки зору, людина є інвалідом не за причиною порушень здоров'я, а за причиною бар'єрів, з якими вона зіткнується. Наприклад, нечуюча людина може пропустити оголошену по гучному зв'язку посадку на поїзд та не сісти на нього. Але причина запізнення ховається не в тому, що вона не чує, а в тому, що не була надана інформація у доступному вигляді⁷. Тому Конвенція про права інвалідів підтримує цю модель і промовує її уперед, прямо визнаючи інвалідність у якості преразхисної проблеми.

З цієї точкою зору необхідно забезпечити виявлення та подолання соціальних, правових, економічних, політичних та екологічних умов, які створюють бар'єри на шляху повного здійснення прав усіма інвалідами. Наприклад, їх маргіналізація та їх виключення із системи освіти є наслідками не їхньої нездатності навчатися, а недостатньої підготовки викладачів або фізичної недоступності класних кімнат; їх виключення із ринку праці може бути обумовлене відсутністю можливості добиратися до робочого місця або негативним ставленням роботодавців і колег, які вважають, що інвалід не в змозі вправитися з роботою; а їхня нездатність брати участь у державних справах може бути через відсутність виборчих матеріалів у доступних форматах, таких, як шрифт Брайля, або кабін для голосування, які могли би бути доступні для інвалідів⁸.

Оскільки розгляд інвалідності через призму прав людини має на увазі еволюцію в мисленні та поведінці держав і всіх шарів суспільства, яка дає змогу добитися того, щоб надалі особи з обмеженими фізичними можливостями не вважались одержувачами благодійної допомоги або об'єктами рішень інших, а були правовласниками. Такий підхід, заснований на правах, націлений на пошук можливостей поважати, підтримувати та шанувати різноманітність людей за допомогою створення умов, які дають змогу забезпечувати

конструктивну участь широкого кола людей, включаючи осіб з обмеженими фізичними можливостями. Захист та заохочення їхніх прав не зводяться тільки до надання особливих послуг, пов'язаних з інвалідністю. Вони полягають у прийнятті заходів для змінення ставлення та поведінки, які пов'язані з стигматизацією та маргіналізацією осіб з обмеженими фізичними можливостями. Крім цього, вони також містяться у прийнятті на озброєння політики, законів і програм, які усувають бар'єри та гарантують здійснення громадських, культурних, економічних, політичних і соціальних прав особами з інвалідністю. Оскільки ці права є нероздільними, взаємозалежними та взаємопов'язаними.

Для повноцінного здійснення прав необхідно змінити політику, закони та програми, які обмежують права, зокрема імміграційні закони, які забороняють в'їзд у країну за ознаками інвалідності⁹.

Конвенція про права інвалідів є завершення тривалої боротьби осіб з обмеженими фізичними можливостями та організацій, які представляють їх, за повне визнання інвалідності як правозахисної проблеми, яка постала ще в 1981 р.

Вона є останнім спеціалізованим і всебічним договором, який визнає права людини з інвалідністю та уточнює обов'язки держав поважати, захищати та здійснювати ці права. Тим самим Конвенція закріплює соціальну та правозахисну модель інвалідності.

Проте прийняття окремої Конвенції про права інвалідів не означає встановлення нових прав для інвалідів, вона заново підтверджує, посилює та розвиває права, які містяться в інших міжнародних правових актах.

Загальними принципами Конвенції є: а) повага до властивої людині гідності, її особистої самостійності, незалежності, включаючи свободу робити власний вибір; б) недискримінація; в) повне та ефективне залучення і включення до суспільства; г) повага до особливостей людей з інвалідністю та прийняття їх як компоненту людського різноманіття та частини людства; д) рівність можливостей; е) доступність; ж) рівність чоловіків і жінок; к) повага до здібностей, що розвиваються у дітей-інвалідів, та повага до прав дітей-інвалідів на збереження своєї індивідуальності.

Сучасна законодавча база щодо осіб з обмеженими фізичними можливостями в Україні сформувалася під впливом не лише внутрішніх чинників, але й з урахуванням вищеперелічених міжнародних правових документів.

З метою гармонізації законодавства України щодо інвалідів відповідно до міжнародних стандартів Верховною Радою України прийнято цілу низку доповнень до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», спрямованих на його вдосконалення з питань вирішення проблем інвалідів у сфері профілактики інвалідності, медичної та соціально-трудової реабілітації; надання інвалідам протезно-ортопедичної допомоги і забезпечення транспортними засобами; створення інвалідам рівних можливостей; створення інвалідам умов для здобуття освіти, реабілітації інвалідів в освітніх закладах і працевлаштування; культури, відпочинку, фізкультури та спорту; поліпшення матеріально-побутових умов інвалідів; створення умов для безперешкодного доступу інвалідів до соціальної інфраструктури; забезпечення інвалідів лікарськими, технічними та іншими засобами реабілітації, санаторно-курортними путівками¹⁰, оскільки приведення українського законодавства щодо осіб з обмеженими фізичними можливостями відповідно до міжнародних норм і стандартів Конвенції ООН про права інвалідів є важливою умовою забезпечення прав і свобод інвалідів.

При розробці та застосуванні законодавства і політики в цілях здійснення Конвенції та у межах інших процесів ухвалення рішень з питань, що стосуються осіб з інвалідністю, держави-учасники діють у тісному контакті з інвалідами й організаціями, які представляють їх, та за їхньої активної участі.

Ця норма особливо важлива для реалізації ефективної взаємодії державних структур і організацій інвалідів, щоб при ухваленні значущих рішень, що стосуються прав осіб з обмеженими фізичними можливостями, державні органи враховували позицію останніх.

В Україні це особливо необхідно, оскільки на практиці місцеві та обласні органи державної влади часто не враховують позицію громадських організацій інвалідів.

В сучасних умовах глобалізації, яка свідчить про взаємозв'язок і взаємозалежність держав світу, проблема захисту прав людини не є виключно внутрішньонаціональною проблемою, вона вийшла за межі окремих держав і набула всесвітнього значення. За таких умов розвиток національного соціального законодавства не може бути вільним від урахування концепцій і державно-правових моделей зарубіжних держав. Водночас практичного значення набуло питання про дотримання міжнародних стандартів і відповідність таким актам національного законодавства.

Виконання Україною цієї Конвенції дасть змогу забезпечити осіб з обмеженими фізичними можливостями усім необхідним в усіх сферах їхньої життєдіяльності, наприклад, додатковим забезпеченням організацій інвалідів технічними засобами реабілітації, створенням і збереженням робочих місць для інвалідів, введенням нових і підтриманням існуючих об'єктів соціальної інфраструктури, що належать державі та громадським об'єднанням інвалідів, розв'язанням проблем із закріпленням офіційного статусу мови жестів на державному рівні тощо, оскільки в державі, яка ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів, вона визначає межі національного законодавства у сфері захисту інтересів інвалідів. Це означає, що держава приймає законодавчі, адміністративні та інші міри для виконання Конвенції, відміння суперечливі їй норми та постанови, а також сприяє позитивному рішенням стосовно інвалідів.

Таким чином, поєднання і взаємозв'язок норм міжнародного і вітчизняного законодавства щодо осіб з інвалідністю дає змогу створювати таку законодавчу базу, яка якнайповніше забезпечуватиме правове регулювання положення осіб з порушенням слуху в Україні. Проте існує ще багато прогалин, які необхідно врегулювати і створити найбільш оптимальну поведінку держави з метою забезпечення усіх прав та інтересів осіб з інвалідністю.

Зважаючи на той факт, що сенс і зміст державної політики щодо осіб з інвалідністю мають на увазі створення умов для забезпечення їм рівних з іншими громадянами можливостей, стратегічним напрямом діяльності міністерств і служб є досягнення найкращого результату у вирішенні проблеми інвалідності в умовах реально наявних фінансових і матеріальних ресурсів, а також правового регулювання, яке постійно змінюється.

Серед основних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями інвалідів необхідно виділити: доступність здобуття загальної та професійної освіти; забезпечення зайнятості інвалідів на ринку праці; підвищення рівня матеріального забезпечення інвалідів і поліпшення їхнього медичного обслуговування; зменшення податкового тягара громадських організацій інвалідів і їх підприємств; забезпечення доступу інвалідів до інформації; вдосконалення сфери соціального обслуговування інвалідів; розширення сфери послуг перекладу на жестову мову для глухих.

Проте важливо не лише приймати актуальні законодавчі акти, але й створювати умови для їх виконання.

Найсуттєвішим недоліком українського законодавства в області захисту прав осіб з обмеженими фізичними можливостями є, на мою думку, відсутність у законодавстві механізмів реалізації найважливіших правових норм у багатьох областях регулювання.

Законодавче забезпечення прав осіб з інвалідністю та реалізація державної соціальної політики щодо них є найгострішими проблемами та пріоритетними напрямками сучасного розвитку соціальної сфери і правового регулювання в Україні.

Для вирішення проблем забезпечення прав осіб з обмеженими фізичними можливостями необхідно розширювати та вдосконалювати взаємодію державних і громадських інститутів, зайнятих у проблематиці інвалідності, посилювати державну допомогу громадським рухам інвалідів, а також зважати на думку осіб з інвалідністю з питань вдосконалення законодавства, яке регулює їхні права.

Розглянемо найважливішу для осіб з порушенням слуху сферу закріплення, регулювання, застосування та правового захисту жестової мови, оскільки жести мови для нечуючої людини становить природний інструмент спілкування та самовираження, який є найефективнішим для сприймання інформації.

Нечуючі громадяни ведуть активніше життя, і держава повинна бути зацікавлена в тому, щоб нечуючі були повноправними членами суспільства. У зв'язку зі збільшенням активності виростає потреба нечуючої спільноти в перекладацьких послугах.

Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» жести мови визнана тільки як «дактильно-жести мови, як засіб міжособового спілкування, а також як засіб навчання інвалідів з вадами слуху. Як затверджує Почесний Президент Всесвітньої федерації глухих Ліза Кауппінен, що для нечуючої людини її громадські права пов'язані з її правом на жести мову»¹¹, оскільки завдяки використанню жести мови у спілкуванні та в процесі навчання, нечуюча людина має змогу отримувати інформацію у повному обсязі. У випадку використання жести мови у процесі навчання нечуючі зможуть отримати якісну освіту, тому що поняття «доступ до освіти» та «жести мови» нерозривно пов'язані. Тільки навчання, яке проводиться з використанням жести мови, може забезпечити рівність глухих і чуючих.

Президент Всеросійського товариства глухих, який брав участь у роботі 6-ї сесії Спеціального комітету по міжнародній Конвенції про захист і заохочення прав та гідності інвалідів, що проходила в серпні 2005 р. в штаб-квартирі ООН, вважає принципово важливим, щоб глухим надавалася можливість навчатися жести мови та отримувати освіту з використанням жести мови і наголошує на тому, що рівень освіченості інвалідів по слуху, насамперед тотально глухих, вищий саме в тих країнах, де існують стандарти, і до процесу навчання глухих дітей не допускають педагогів, які не знають жести мови та психологію глухих¹².

Розглянемо, в якому стані знаходиться жести мови в інших державах і який правовий захист вона має.

Детальний аналіз статусу та правового стану жести мови у зарубіжних країнах з висновками та рекомендаціями робили Верена Крауснекер та Ніна Тіммельманс, про що виступали з доповідями на Міжнародній конференції «Лінгвістичні права глухих: державна підтримка, дослідження та застосування жести мови», яка проходила в Москві у 2007 р.

Консультант Ради Європи, доктор Віденського університету Верена Крауснекер визнає глухих творцями, зберігачами та користувачами жести мови у Європі та в інших частинах світу. Вона виступає на захист прав глухих на використання жести мови та вважає важливою умовою захисту прав глухих офіційне признание жести мови. Їй належать наступні слова: «Визнання жести мови не вирішить усі проблеми одночасно — можливо, навіть у близькому майбутньому. Проте офіційне визнання жести мови забезпечить такі соціальні та правові умови для користувачів, які дозволять їм не вживати виснажливі заходи по постійному захисту своїх інтересів і зайнятися творчими процесами, самовдосконаленням і саморозвитком. Правове визнання жести мови дасть меншині можливість обмірковувати, запланувати та досягти багато іншого, про що вони можуть мріяти або до чого вони можуть прагнути. Загальна безпека у формі лінгвістичних прав справить глибокий вплив на таку область, як освіта»¹³.

В цілому, з врахуванням аналізу, зробленого спеціалістами із Ради Європи, ситуація з статусом жести мови та рівнем доступу до засобів масової інформації в Європі виглядає так:

Австрія — жести мови визнана австрійським парламентом і закріплена у ст. 8 Конституції Австрії. Існують державні міри, які примушують ЗМІ робити інформацію доступною для осіб з порушенням слуху. Це виражається у використанні технічного обладнання та відсутності плати за це. Глухий може скористатися послугами перекладача

жестової мови за рахунок державного бюджету з обмеженням за метою перекладу, наприклад, судочинство, працевлаштування і так далі¹⁴.

Данія — уряд Данії визнав жестову мову та Міністерство культури видало законопроект, який поліпшує музейний супровід інвалідів, у тому числі доступність глухим перекладу на жестову мову. Глухі датчани мають право на безкоштовний жестовий переклад у таких ситуаціях, як відвідування медичних установ, отримання юридичних і страхових послуг, навчання та відвідування приватних заходів тощо. Глухі можуть отримувати інформацію на телебаченні за допомогою субтитрів і перекладу на жестову мову, але не всі датські канали супроводжуються субтитрами. У відповідь на лібералізацію ринків телекомунікацій, були прийняті поправки до закону, які враховують особливі потреби осіб з обмеженими фізичними можливостями. Наприклад, глухі люди мають право на текстовий телефон, який надається телекомунікаційними компаніями. Цілодобово працює система телекомунікацій між людьми без порушень слуху та користувачами згаданих текстових телефонів¹⁵.

Німеччина — держава складається із 16 федеративних самостійних штатів, які мають власний парламент та уряд, що самостійно приймають власні законодавчі рішення. Відповідно, це впливає на правовий статус жестової мови. Німецька жестова мова визнана всіма міністерствами праці та міністерствами соціальних справ усіх штатів, Радою Міністрів. Існує Акт про рівні права для інвалідів, який визнає німецьку жестову мову та захищає право глухих спілкуватися цією мовою.

На німецькому телебаченні мало жестової мови та субтитрів. Лише декілька каналів і передач супроводжуються субтитрами.

Норвегія — Акт про освіту визнає норвезьку жестову мову першою мовою глухих і вона може бути основним предметом в університетах як для глухих, так і для чуючих. Усі педагоги, які працюють з глухими, чи то цілий клас глухих, чи тільки один глухий, який навчається в класі, зобов'язані володіти норвезькою жестовою мовою¹⁶.

Польща — жестова мова визнана офіційною мовою глухих людей, використовується у навчанні глухих як перша мова та визнана основним засобом спілкування між глухими людьми та іншими людьми. Польська влада považає права індивідумів на використання жестової мови та заохочує розвиток польської жестової мови¹⁷.

Словаччина — жестова мова визнана відповідними державними установами. Сферу її використання регулює Акт про жестову мову, який надає глухим право використовувати жестову мову та право отримувати інформацію за допомогою технічних можливостей. Крім цього, глухі мають право на перекладача жестової мови під час спілкування з представниками влади та 30 додаткових годин для особистих потреб тощо.

Сполучене Королівство Великобританії — британська жестова мова визнана повноцінною мовою Палатою обдин Британського парламенту. Крім цього, в Північній Ірландії британська та ірландська мови також офіційно визнані. Право нечуючих британців на інформацію забезпечені цілодобовим віщуванням 22-х каналів з прихованими субтитрами.

Уганда — Конституція Уганди чітко визнає жестову мову та обов'язок держави сприяти її розвитку. Ст. 24 Конституції передбачає: «Держава сприяє розвитку жестової мови для осіб з вадами слуху»¹⁸.

Угорщина — жестова мова визнана офіційно Угорським урядом та закріплена у законах «Про угорську мову жєстів» і «Про використання жестової мови в Угорщині». Уряд намагається зробити інформацію доступною для глухих, тому багато новинних і політичних передач та інші шоу перекладаються на жестову мову. Також використовуються субтитри. Пленарна робота Угорського уряду може також супроводжуватися жестовою мовою на національному каналі.

Фінляндія — фінська жестова мова закріплена в Конституції цієї держави 1995 року. Ст.17 Конституції Фінляндії — Право особи на свою мову та культуру, передбачає: «Права

осіб, які використовують жестову мову, та осіб, які потребують допомоги у поясненні та перекладі через інвалідність, гарантовано Законом¹⁹. Саме Фінляндія одна із перших держав у світі офіційно визнала жестову мову та закріпила її в Конституції. Усі програми ТВ транслюються з субтитрами відкритого типу, а щоденні новини виходять на жестовій мові.

Швеція — Шведський уряд офіційно визнав жестову мову. Державні акти та робота уряду в Інтернеті супроводжуються жестовою мовою. Шведське телебачення випускає новини на жестовій мові кожен день, а публічні бібліотеки мають відеокасети на жестовій мові з культурними та новинними програмами. Крім цього, Шведський уряд затвердив Акт про охорону здоров'я та медичне обслуговування, який зобов'язує надавати необмежений переклад на жестову мову для осіб з порушенням слуху.

США — жестова мова визнана та закріплена у федеральному Акті про громадян з обмеженими можливостями. Цей Акт регулює сферу використання американської жестової мови, яка охоплює практично всі сфери діяльності, у тому числі судочинство, надання медичних послуг, освіту тощо. На американському телебаченні майже на всіх каналах йдуть спортивні, новинні, суспільно-публіцистичні, дитячі та інші передачі з прихованими субтитрами, що становить 90 відсотків від загального обсягу телемовлення. Частина цих передач йдуть з перекладом на жестову мову. Згідно прийнятої національної програми до 2010 р. усі телевізійні передачі у США мають транслюватися з прихованими субтитрами. Цей Акт забороняє дискримінацію осіб з інвалідністю, у тому числі й нечуючих під час працевлаштування, надання комунальних і транспортних послуг, а також стосовно доступу до місць громадського користування.

Така ситуація спостерігається і в Австралії, Новій Зеландії, Канаді²⁰.

ЖМ внесена у національні конституції таких країн, як Бразилія, Греція, Еквадор, Нова Зеландія, Португалія, Чехія та ПАР. Наприклад, ст. 101 Конституції Боліварської Республіки Венесуела 1999 року передбачає:

«Держава гарантує видання, отримання та розповсюдження культурної інформації. Телевізійне мовлення має супроводжуватися субтитрами та перекладом на венесуельську жестову мову для осіб, які мають проблеми зі слухом. Умови та засоби виконання цього зобов'язання встановлюються законом»²¹.

Спеціальні декрети та акти про жестову мову були прийняті в Бельгії та Словенії. 19 країн у законодавстві містять посилання на визнання жестової мови. Вони охоплюють адміністративні процеси, теле- та радіомовлення, розслідування кримінальних подій, страхування, інвалідність, освіту, лінгвістичні дослідження, надання медичних послуг, соціальну реабілітацію, викладання жестової мови, соціальне благополуччя²². В більшості випадків національні жестові мови закріплені в законодавствах багатьох країн, у законах про освіту, про інвалідів, про меншини або це взагалі окремі законодавчі акти.

У Швейцарії жестова мова згадується в Законі «Про культурне різноманіття».

У Колумбії товариство глухих домоглося прийняття спеціального закону, який захищає права глухих. У цьому законі багато говориться про жестову мову як про «мову спільноти глухих» та про глухих як лінгвістичну меншину, про викладання жестової мови батькам і педагогам, про оплату перекладацьких послуг.

Нещодавно у Новій Зеландії був прийнятий закон про новозеландську жестову мову глухих. Але цей крок поки що не вирішує багатьох проблем глухих новозеландців, бо досі не визначено, що значить термін «офіційна мова». Єдине, що змінилось після визнання новозеландської жестової мови — у нечуючих з'явилося законне право на компетентного ліцензійного перекладача жестової мови, будучи свідком у суді, діючому згідно норм загального права. Раніше функції перекладача жестової мови у суді міг взяти на себе кожен. Наприклад, суддя міг сказати, що буде достатньо батьків глухого свідка.

Окрім надання офіційного статусу жестовій мові як офіційній, парламенти та уряди Франції, Норвегії, Литви, Нігерії, Європарламент і Комісії по спеціальній освіті вже офі-

ційно визнали статус жестової мови та доцільність побудови на її основі білінгвального навчання глухих.

Зараз у всьому світі розповсюджується тенденція, яка полягає в тому, щоб полегшити спілкування осіб з вадами слуху з чуючими особами. Ця тенденція виражається в офіційному визнанні жестової мови та у навчанні її чуючих людей, особливо тих, які за родом своєї професії часто спілкуються з нечуючими.

1. Декларація про права інвалідів: Прийнята Організацією Об'єднаних Націй 9 грудня 1975 р. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/rada/> **2. Стандартні** правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів: Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.93 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> **3. Про становище** інвалідів в Україні: Національна доповідь. — К., 2008. — С. 10-11. **4. Access to social rights for people with disabilities in Europe.** Council of Europe Publishing Editions du Conseil de l'Europe. adopted by the Committee on the Rehabilitation and Integration of People with disabilities (CD-P-RR) at its 26th session (Strasbourg, 7-10 October 2003). — P. 17-18. **5.** Там само. — С. 18. **6.** Там само. **7. О Конвенции** ООН о правах инвалидов // В едином строю. — 2010. — № 12. — С. 5. **8. Наблюдение** за осуществлением Конвенции о правах инвалидов: Руководство для наблюдателей в области прав человека. Серия материалов по вопросам профессиональной подготовки №17. — Нью-Йорк и Женева, ООН, 2010. — С. 9. **9.** Там само. — С. 11. **10. Національна доповідь** «Про становище інвалідів в Україні», підготовлена у відповідності з Указом Президента України від 18.12.2007р. № 1228/2007 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.naiu.org.ua> **11. Лингвистические** права глухих: Сборник статей. — М.: ОООИ ВОГ, 2008. — С. 26. **12. История** Всесоюзного общества глухих / Сост. В.А. Паленный — М., 2010. — Т. 2. — С. 26. **13. Krausneker Verena.** Has something changed? Sign Languages in Europe: The case of minorised minority languages. 33-46 in: Deaf Worlds. International Journal of Deaf studies, vol. 19, issue 2, 2003. **14. Лингвистические** права глухих: Сборник статей. — С. 254. **15. Access to social rights for people with disabilities in Europe.** Council of Europe Publishing Editions du Conseil de l'Europe. adopted by the Committee on the Rehabilitation and Integration of People with disabilities (CD-P-RR) at its 26th session (Strasbourg, 7-10 October 2003). — P. 100-101. **16. Лингвистические** права глухих: Сборник статей. — С. 263-264. **17. Sign Language Legislation in the European Union.** Wheatley, M. & Pabsch, A. (2010). — Brussels: EUD. — P. 53. **18. Від виключення** до рівності. Реалізація прав людей з інвалідністю: Практ. посібник для парламентаріїв щодо Конвенції про права інвалідів та Факультативного протоколу до неї / ООН. — К., 2008. — С. 69. **19.** Там само. **20. Недоступное** телевидение: Информационный бюллетень. — М.: Агентство социальной информации, 2008. — С. 13. **21. Від виключення** до рівності. Реалізація прав людей з інвалідністю: Практ. посібник для парламентаріїв щодо Конвенції про права інвалідів та Факультативного протоколу до неї / ООН. — С. 69. **22. О Конвенции** ООН о правах инвалидов // В едином строю. — 2010. — № 12. — С. 5.